

Управління культури Миколаївської облдержадміністрації
Обласна бібліотека для дітей ім. В.О. Лягіна

Історико-архітектурна спадщина старого Миколаєва

Інформаційно – бібліографічний покажчик

Миколаїв
2010

Дорогі друзі!

Запрошуємо вас познайомитися з інформаційно-бібліографічним покажчиком «Історико-архітектурна спадщина старого Миколаєва».

Миколаїв з давніх-давен по праву вважають містом корабелів. Тут, у продутому всіма вітрами степу, жили трудяги-майстрові і сміливці-мореплавці. Півострів, відведений для будівництва нового міста, був розкреслений на рівні прямокутні квартали. Збудували верф, звели казарми, заселили робітничу слобідку. Князь Потьомкін хотів бачити нову верф успішною, а нове місто – красивим. У розробці архітектурних проектів брало участь багато відомих архітекторів і будівників, які залишили помітний слід в архітектурному вигляді міста. Архітектура Миколаєва не відрізнялася особливою красою і вишуканістю форм, але все ж мала свою неповторну індивідуальність. План забудови міста швидкими темпами, створений наприкінці XVIII ст., був закріплений на місцевості вже в перше десятиліття його існування і цілком, без змін, зберігся до наших днів. Він представляв собою унікальний містобудівний пам'ятник епохи класицизму. Лише деякі міста можуть цим пишатися.

Даний покажчик містить цікаву інформацію і може стати вашим помічником і гідом, якщо ви побажаєте дізнатись про історико-архітектурну спадщину нашого міста.

Матеріал в ньому розташований за такими розділами:

I. Промислові об'єкти

- Водонапірна башта миколаївського водогону
- Варварівський міст
- Інгульський міст
- Трансформаторна підстанція трамвайного парку

II. Об'єкти адміністративного і культурного призначення

- Музей суднобудування і флоту (Адміралтейство Чорноморського флоту)
- Будівля Миколаївської обсерваторії
- Будівля Академічного художнього російського драматичного театру
- Будівля Художнього музею ім. В. В. Верещагіна (будівля Другого Російського страхового від вогню товариства)
- Будинок офіцерів флоту
- Будівля Маріїнської жіночої гімназії
- Будівля лікарні доктора Кенігсберга (нині Обласна лікарня відновного лікування)
- Миколаївський яхт-клуб

III. Храми Миколаєва

- Храм Всіх Святих

- Кафедральний собор Свято-Різдва Богородиці
- Свято-Нікольський собор
- Римсько-католицький костел Святого Йосипа
- Євангелістсько-лютеранська церква Христа Спасителя (кірха)

IV. Житлові будівлі

- Будинки купців Ерліха та Авраамова
- Будинок з атлантами
- Будинок «Кам'яний зруб»

Більш детально дізнатися про історико-архітектурні дива нашого міста ви можете, ознайомившись з літературою у межах розділів, яка розміщена в алфавітному порядку авторів та назв книг і статей.

Покажчик призначений для широкого кола читачів, а саме – для учнів середнього шкільного віку, для їх батьків, вчителів, працівників дитячих бібліотек.

Приємних вам подорожей!

Промислові об'єкти

Водонапірна башта миколаївського водогону

Адреса: вул. Рюміна

На початку 1906 року в Миколаєві розпочалася тимчасова експлуатація міського водогону, який базувався на воді підземних джерел. Останім і найважливішим компонентом водогінної схеми, який мав відповідати за тиск у мережах, залишалася башта. Виникає думка про споруду металевої башти, яка за вартістю значно вигравала у кам'яної споруди. Крім того, було запропоновано змінити функцію башти: із зрівняльною на водонапірну.

Серед тих, хто хотів побудувати башту, був Володимир Григорович Шухов. Його проект виявився найдешевшим, вартість складала всього 25200 рублів. Депутатам сподобалася ажурна споруда, представлена в кресленні. Вона була у 12 разів легша за вагу інших башт, а також за вагу води, яку вона вміщувала.

Водонапірну башту вирішили встановити на вулиці Кур'єрській. Тут

висота над рівнем Південного Бугу складала 48 метрів. Близьке розташування до міських колодязів скоротило довжину магістральних напірних труб і ще більше здешевило весь проект.

Розпочалися роботи у жовтні 1906 року з будівництва кам'яного фундаменту під основне опірне кільце башти. Кістяк опори, зібраний на болтах, які пізніше замінили на заклепки, був готовим у січні 1907 року. Згодом на нього встановили наново пофарбований резервуар системи Інтце. Висота водонапірної башти від фундаменту до основи бака становила 84 фути (близько 26 метрів), з баком – 105 футів (32 м); нижнє опірне кільце мало діаметр 42 фути (12,8 м), верхнє – 23 фути (7 м) при загальній корисній ємкості бака 50 тисяч відер (615 м³). Для більшої міцності 48 залізних кутів, з яких складений каркас башти, перев'язані дев'ятьма горизонтальними кільцями, а в місцях взаємного перетину склепані між собою. Таким чином, сітчана поверхня остова башти являє собою одну загальну систему. Усередині остова знаходяться гвинтові металеві сходи, а довкола башти – металевий балкон.

Серед переваг водонапірної башти за проектом В. Г. Шухова, стало те, що вона мала найбільший резервуар системи Інтце серед всіх інших башт у Росії, була абсолютно ізольованою від будь-яких сусідніх споруд,

а також зовсім не вимагала опалення. Крім того, вода з різних джерел циркулювала і рівномірно переміщувалась, а рівень води автоматично контролювався на Центральній освітлювальній електричній станції.

Десятиріччями пізніше водонапірна башта залишалась однією з основних споруд Миколаївського водопроводу, забезпечуючи багатотисячне населення міста водою з підземних джерел. Важливо і те, що вона відпрацювала своє і в післяреволюційні роки, і в період фашистської окупації, під час якої вона була зруйнована. Незабаром, після визволення Миколаєва від фашистів, споруда була успішно відновлена силами Водоканалтресту. Башта подавала воду городянам аж до середини 1950-х років – до того моменту, коли до міста прийшла вода з Інгульця. Зараз башта не використовується за своїм прямим призначенням, але залишається яскравим прикладом генія людської думки, вершиною інженерного мистецтва світового рівня, завдяки інженеру зі світовим ім'ям В. Шухову. Водонапірна башта є гордістю городян, які й тепер вважають водонапірну башту В.Шухова візитною карткою міста. Крім того, башта має статус пам'ятника історії і культури місцевого значення.

Література

Кухар-Онышко, Н. А. Жилое строительство / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 75 – 76: ил.

* * *

Гаврилов, С. Инженер русского Ренессанса: [Володимир Шухов і його водонапірна башта] / С. Гаврилов // Наш город. – 2009. – №11(18 марта). – С.8 – 9.

Креминь, Т. Століття водонапірної башти/ Т. Креминь // Рідне Прибужжя.– 2007. – №34(17 берез.). – С.3.

Креминь, Т. Столетие водонапорной башни/ Т. Креминь // Вечерний Николаев. – 2007. – №35(27 марта). – С.3.

Крючков, Ю. Развитие Николаева и водопровод: [про книгу Тараса Креміня "Потік води живої", яка вийшла до 100-річчя заснування Миколаївського міського водопроводу]/ Ю. Крючков // Вечерний Николаев. – 2007. – №28(13 марта). – С.3.

Тельпис, В. Столетье источника жизни: [до 100-річчя запуску міського водопроводу]/ В. Тельпис // Вечерний Николаев. – 2006.– №60(23 мая). – С.3.

Варварівський міст

Уперше переправа через Південний Буг в Миколаєві була побудована 1827 року. Це була поромна переправа в районі Малої Коренихи. Вочевидь, дані про неї не збереглися. Замість неї 1856 року було побудовано новий наплавний міст, що проіснував до Великої Вітчизняної війни. Його наплавна частина складалася з

ялинових колод, по яких були укладені прогони й настил. До берегів примикали дерев'яні палі естакади. З лівого берега частина річки пересипалась земляною дамбою між кам'яними підпірними стінками. Рівень проїзду не перевищував одного метра над водою. Наплавну частину мосту кріпили ланцюгами, перетином від 22 до 50 міліметрів, до якорів. Довжина мосту становила близько 1 км, ширина проїжджої частини — 6,25 метра. Міст витримував вантаж не більше 9 тонн.

У роки війни міст був зруйнований. Відновили його в колишньому вигляді і на тому ж місці, з обмеженням вантажопідйомності – всього 5 тонн, і з одностороннім рухом. Великовантажний транспорт направлявся в об'їзд, а ті машини, які могли скористатися переправою, повинні були чекати своєї черги, доки не закінчиться рух з протилежного берега. Старий Варварівський міст був випробуванням нервів для пасажирів і шоферів. Пасажирам доводилося переходити міст пішки, а шофер, проїжджаючи по мосту, відчував, як настил скрипів, згинався, загрожуючи опинитися у воді, і водій думав тільки про одне: «пронеси, Господи!». Зимовими місяцями, майже щорічно, міст руйнувався штормами і льодом, що припиняло рух на тиждень і більше.

Після війни міст був відновлений на колишньому місці в колишньому вигляді. По мосту здійснювався односторонній рух, з обмеженням ваги екіпажів до 8 тонн і швидкості до 5 км/год. Для пропуску річкового і морського транспорту щоденно проводилося до 5 розведень мосту тривалістю до 1 години. 1957 року будівництво нового мосту було доручено «Мостопоїзду № 444» тресту «Мостобуд № 1» (зараз це «Мостогазін № 73» — один з підрозділів ВАТ «Мостобуд») під

керівництвом лауреата Ленінської премії Льва Георгійовича Карелі за проектом інституту «Київгіпротранс». У спорудженні Варварівського мосту взяли участь працівники Чорноморського суднобудівного заводу, заводу підйомно-транспортного обладнання, заводу ЗБВ та інших миколаївських підприємств.

Міст побудований на так званій Варварівській мілині. Він поєднує Варварівку і решту Миколаєва. Тому виявилось достатнім перекрити мостом завдовжки 750 метрів лише найглибшу частину річки, а її мілководну частину – земляним насипом.

У будівництві мосту були застосовані нові на той час технології, водолазні роботи вдалося звести до мінімуму. Вперше в СРСР успішно освоєно виготовлення суцільних залізобетонних балок, які виготовлялися на стендах, на березі. Вперше була застосована інвентарна металева опалубка. За допомогою фермопідйомників балки піднімалися на плавучі опори і доставлялися до прольоту.

Роботи на річці вели плавучі крани, копер для заглиблення паль, буксири і катери, для підводних робіт частково були задіяні водолази.

Будівництво мосту через річку Південний Буг було включено до списку об'єктів показового будівництва Мінтрансбуду СРСР. Досвід будівництва враховувався під час будівництва найбільшого на той час в Європі мосту через річку Волгу в Саратові та на будівництві Метромосту в Києві.

Рух мостом було відкрито 18 липня 1964 року, а 27 серпня його було здано Державній комісії. Станом на 1964 рік це був найбільший автодорожній міст в СРСР. Варварівській міст став єдиним в країні, розведення якого виконувалось горизонтально з поворотом на 90° на центральній опорі.

Ширина мосту — 15,7 метра, проїжджа частина — 10,5 метра, два тротуари по 2,11 метра. Довжина мосту 750,7 метра, загальна довжина з косою складає близько 2 кілометрів. Розвідна частина – 128,73 метра.

«Серце» Варварівського мосту розташовано посередині цієї складної споруди і «увінчано» пультовою кабіною. Практично на рівні води в центральній частині розташувалася щитова, а трохи вище – основний двигун, який розводить, а точніше, повертає Варварівський міст. У реальному часі процедура повороту моста займає всього 20 хвилин.

Спочатку 128-метрову поворотну частину вагою 2 тисячі тонн на 10 – 15 см піднімають спеціальні домкрати, а тільки після цього автоматично включається двигун і величезний підшипник діаметром 11 м рухає двометрові в діаметрі балки, і центральна частина мосту повертається.

Міст вимагає постійної уваги, за ним стежать досвідчені працівники. 1991 року проводилася заміна металоконструкцій ортотропної плити розвідного прольоту та асфальтобетонного покриття. Протягом 2001—2004 років проводилися роботи з ремонту проїжджої частини мосту. 2008 року проектний інститут «Київсоюзшляхпроект» опублікував висновок, в якому обґрунтовано необхідність термінового ремонту мосту і розписані ті дії, які необхідно здійснити з метою його реконструкції. Через відсутність фінансування ремонт до цього часу не виконано.

Література

Галушкин, С. Варваровский мост: [історія мосту] / С.Галушкин// Николаев. – 2001. – №1. – С.26–29.

Исайкина, А. Мост – не роскошь, а средство передвижения / А.Исайкина // Вечерний Николаев. – 1998. – 15 сент.

Исайкина, А. «На Варваровском мосту...» / А.Исайкина // Малек. – 2001. – №8. – С. 8.

Козлов, С. Новруз Аллахвердиев: “Украинские мостостроители – самые трудолюбивые в мире”: [про будівництво мостів у Миколаєві] / С. Козлов // Имена. – 2005. – №1. – С.12–14.

Тонковид, В. "Сердце" Варваровского моста: [як працює Варварівський міст]/ В. Тонковид // Вечерний Николаев. – 2006. – №134(16 нояб.). – С.3.

Хильмон, А. Николаевский путепровод: [історія та сьогоднішній день Варварівського мосту]/ А. Хильмон // Рідне Прибужжя. – 2008. – №122(28 жовт.). – С.3.

Інгульський міст

Перший міст через Інгул збудовано у 1792—95 роки як наплавний, прокладений на понтонах.

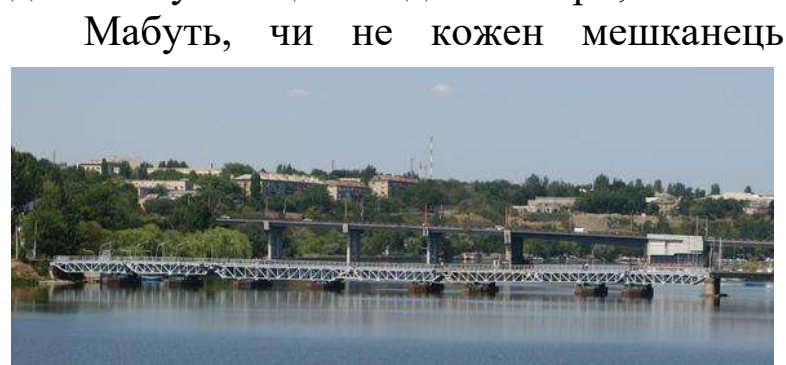
Новий Інгульський міст побудовано протягом 1974 – 1980 років. Це розвідний міст через річку Інгул, призначений для пропуску суден з суднобудівного

заводу імені 61 комунара. Довжина мосту 422 метри, ширина – 18,5 метра (чотири автодорожні смуги, два тротуари завширшки 2,25 метра). Розвідна частина – 76,25 метра. Розвідний прогін забезпечив проходження габариту завдовжки 55 метрів, заввишки 60 метрів.

Спроектовано міст проектними інститутами Ленпромбудміст і київською філією Союздорпроекту. Збудовано Мостопоїздом №444 Мостобуду № 1 (зараз — Мостозагін № 73).

Унікальність Інгульського мосту – це найбільша у Європі підйомна частина. Як ви вже знаєте, міст розвідний, а це вимагає постійної уваги. У порядку повинні знаходитись усі механізми, що «піднімають» частину мосту, щоб дати можливість пройти крупним суднам. Тому найголовніше для мосту – міцні і надійні опори, які його «тримають».

Мабуть, чи не кожен мешканець Миколаєва знає понтонний пішохідний міст через річку Інгул. Ним щоденно користується не одна тисяча людей. Збудований близько 40 років тому, міст продовжує функціювати.

Література

Исайкина, А. Мост – не роскошь, а средство передвижения / А.Исайкина // Вечерний Николаев. – 1998. – 15 сент.

Козлов, С. Новруз Аллахвердиев: “Украинские мостостроители – самые трудолюбивые в мире”: [про будівництво мостів у Миколаєві] / С. Козлов // Имена. – 2005. – №1. – С.12 –14.

Трансформаторна підстанція трамвайного парку

Адреса: ріг вул. Соборної та пр. Центрального

Трансформаторна підстанція трамвайного парку, побудована 1914 року на розі Соборної і Херсонської вулиць, є найтипівішою будівлею в стилі класичного модерну. Не дивно, що така вузькоспеціальна будівля була побудована в цьому стилі. Річ у тому, що трамвай в Росії з'явився наприкінці

XIX – початку XX ст., якраз в період розквіту модерну, тому трамвайні підстанції скрізь зводилися в цьому стилі.

Існуюча зараз шоломоподібна башта-маківка з флюгером – це нове оформлення верху. Раніше, як це видно на старих листівках, купол вгорі був плоским і представляв вентиляційний розтруб, а башта, мабуть, служила вентиляційним каналом, що охолоджував трансформатори, які стояли в будівлі підстанції.

Композиційно будівля трамвайної підстанції вирішена у вигляді мусульманської мечеті з типовим мінаретом і навісом біля входу. Будівля асиметрична в плані і по головному фасаді. Поставлена на перехресті широких вулиць, вона є видимою з усіх боків і має чотири фасади, головний з яких повернутий на Соборну вулицю. Типова кутова башта, вільне трактування обрамлення вікон і дверей, колонада з «левовими капітелями», що тримає навіс, різний матеріал стін (біла глазурувана цегла – другого поверху і башти та червонувато-сіра штукатурка – першого поверху), черепичний (червоний) дах будівлі і лускова олив'яна у башти, граніт в обробці вікон, дверей і балконів, різні типи вікон, балкончики на башті з кованими ґратами, гранітний повтор внутрішніх сходів башти на її зовнішній стіні тощо – це весь набір прийомів романтичного модерну. В цілому будівля виглядає як весела, живописна пляма, що оживляє перехрестя. Неспроста його часто відтворюють як символ міста.

Література

Крючков, Ю. С. Классический модерн / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 84.

Кухар-Онышко, Н. А. Жилое строительство / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 76 – 77.

Об'єкти адміністративного і культурного призначення

Музей суднобудування і флоту

*(Адміралтейство Чорноморського флоту,
будинок Головного командира Чорноморського флоту)*

Адреса: вул. Адміральська,
4.

Цьому будинку була уготована щаслива доля. Побудоване з використанням архітектурних канонів класицизму XVIII століття, він

згодом, переживши декілька перебудов, практично віродився знов, завдяки проведеній у 1973-1978 роках реставрації. Сьогодні він є архітектурною прикрасою історичної частини міста Миколаєва.

Початок спорудження будівлі відноситься до 1792 року. Будівництво проводилося під наглядом архітектора капітана П.В.Нейолова. До 1794 року будівництво завершилося. Цей будинок був споруджений для віце-адмірала М. С. Мордвинова, який обіймав посаду голови Чорноморського адміралтейського правління, і його великої сім'ї. Судячи з плану міста, датованого 1975 роком, будинок Головного командира Чорноморського флоту був прямокутником, з центральним восьмиколонним портиком з фасадного боку і двома чотирьохколонними портиками з боку двору. Із самого початку будівлю було відсунуто від «червоної лінії» вулиці углиб, що визначало його фасадний характер. Будинок, побудований з дерева, стояв на високому кам'яному цоколі і мав у плані чітке розділення на дві рівні частини. Вхід до будівлі здійснювався з боку двору через два ганки з критими під'їздами, а в'їзд до садиби був з боку вулиці.

Нові головні командири, які змінили М. С. Мордвинова, не прагнули будівництва нового будинку, а розширювали і перебудовували існуючий. Перша значна перебудова відбулася в період перебування на посаді Головного командира Чорноморського флоту адмірала І. І. де Траверсе (1802-1809 рр.). Спочатку перпендикулярно фасаду будинку були зроблені прибудови – різаліти, внаслідок чого утворився П-подібний

затишний дворик з вуличної сторони. Можливо, проект добудови здійснював архітектор Ф. І. Вунш.

Наступна перебудова, що змінила архітектурний вигляд будівлі, відбулася за віце-адмірала О. С. Грейга, що вступив на посаду Головного командира Чорноморського флоту і військового губернатора Миколаєва і Севастополя – 1816 року.

Будучи прекрасним знавцем астрономії, Грейг вирішив обладнати «домашню обсерваторію», спорудивши над центральною частиною будівлі купол, де і проводилися астрономічні спостереження. Надбудову звели, швидше за все, за проектом Ф.І.Вунша.

1833 року адмірала Грейга змінив генерал-ад'ютант адмірал М.П. Лазарев. Реконструкція будівлі відбулася 1834 року. Проект розробив у 1833-1834 рр. архітектор Д. Акройд. Купол обсерваторії, який прийшов у непридатність, був знятий, а на його місці споруджений бельведер з балюстрадою. Проведено також внутрішнє перепланування будинку. Головний портик знову став парадним. Бічні двері замінені центральними з широкими східцями перед ними. Адмірал вирішив звести будівлю на два поверхи у вигляді літери П з внутрішнім двориком.

Так будинок Головного командира прийняв той вигляд, в якому предстає перед нами і зараз. У період правління М.П. Лазарева будинок отримав назву «палац», а в народі – «царський палац». Він служив канцелярією та помешканням головних командирів Чорноморського флоту протягом 1794 – 1900 рр. Свого часу тут жили й працювали адмірала М.С.Мордвинов, І. І. де Траверсе, О.С. Грейг, М.П.Лазарев, Г.І.Бутаков, М. А. Аркас. Багато видатних осіб, які відвідували Миколаїв, жили тут.

Йшов час, мінялося призначення будинку.

1973 року Миколаївськими обласними і міськими органами влади було прийнято Рішення про створення Музею суднобудування і флоту в колишньому адміральському палаці – будинку Головного командира Чорноморського флоту і портів.

Реставрація цього унікального пам'ятника історії і архітектури була здійснена Українським спеціальним науково-виробничим управлінням Держбуду УРСР за проектом архітектора Т. В. Гусельникової.

1978 року відреставрований – вже не в дереві, а в камені – адміральський будинок отримав друге народження і нове життя, ставши Музеєм суднобудування і флоту, єдиним в Україні.

Експозиція музею розміщується у дванадцяти залах і налічує близько трьох тисяч музейних предметів. Перлиною музею є діорама “Будівництво кораблів на Миколаївському адміралтействі у першій чверті ХІХ ст.” Її автор та виконавець – художник В.Семерньов. 1981 року групі творців музею було присвоєно високу урядову нагороду – Державну премію України ім. Т.Г.Шевченка.

Сьогодні музей суднобудування і флоту є одним із найпопулярніших історико-культурних центрів міста. Сотні туристів з різних країн світу щорічно відвідують музей. За роки свого існування музей прийняв майже два мільйони відвідувачів і став справжнім символом корабельного краю.

Література

Крючков, Ю. С. Строгий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 33 – 34.

Кухар-Онышко, Н. А. Ансамбль Адмиральской улицы / Н.А.Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец ХVІІІ – начало ХХ веков). – Николаев, 2001. – С.31 – 32.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 9. План і забудова Миколаєва. Будинок Головного командира ЧФ // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н.О.Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 49.

Музей судостроения и флота: путеводитель / В.П.Чернявская, А. Владерчук, О.Дьяченко и др. – Одесса: Маяк, 1983. – 96 с.

Музей судостроения и флота: путеводитель / Л.Хлопинская, А. Владерчук, О.Дьяченко и др. – 2-е изд., перераб. и доп.– Одесса: Маяк, 1986. – 96 с.

Петраш, А. Музей судостроения и флота / А. Петраш // Петраш, А. Музеи Николаева: путеводитель. – Одесса: Маяк, 1979. – С. 62 – 83.

* * *

Хлопинская, Л. Д. Дворец – музей на Адмиральской / Л.Д.Хлопинская. – Николаев: Возможности Киммерии, 2004. – 112с.

Христова, Н. О чѐм расскажет старый дом // Малѐк. – 2004. – №5. – С. 7.

Будівля Миколаївської астрономічної обсерваторії

Адреса: вул. Обсерваторна, 1.

Миколаївська обсерваторія.
Листівка. 1913 рік

Ідея створення такої важливої наукової установи належала О.С.Грейгу – він в ті далекі часи був призначений на посаду Головного командира Чорноморського флоту і портів, а також був Миколаївським

губернатором.

Миколаївську обсерваторію засновано 1821 року для навігаційних потреб флоту. Проект будівлі у стилі модного на той час класицизму виконав головний архітектор Чорноморського адміралтейства Ф. І. Вунш. Проект головного будинку Миколаївської обсерваторії став останньою і найзначнішою роботою будівничого. Керівництво спорудженням обсерваторії було доручено інженеру Б. В. Фон-дер-Флісу, а закінчив будівництво 1829 року архітектор Л. Опацький.

Першим директором Миколаївської обсерваторії став Карл Кнорре. Він прибув до Миколаєва двадцятирічним юнаком і віддав нашій обсерваторії 50 років свого трудового життя.

Його ім'я увійшло в історію астрономії як ім'я автора 5-го аркуша Зоряної карти Берлінської академії наук, за допомогою якого згодом були відкриті малі планети Астрея і Флора. К. Кнорре виконав гідрографічні роботи на Азовському, Чорному і Мармуровому морях, провів описи і визначив якнайточніші географічні координати багатьох опорних пунктів карт зазначених морів (довготи і широти).

Місцем для споруди Ф. Вунш вибрав вершину Спаського кургану – найвищого пагорба молодого міста, це 52 м над рівнем моря, і як виявилось, місце розташування археологічних пам'яток – кургана доби бронзи – раннього залізного віку та поселення середньої бронзи.

Вунш, зв'язаний офіційними вимогами Морського відомства, узяв за основу обсерваторію в Або, спростивши її. Але, незважаючи на це, в оточенні парку обсерваторія виглядає урочисто і велично. Нині багато що знаходиться практично в тому ж вигляді, що і в ті часи.

Під час будівництва використовувалися пиляний та рваний камінь черепашник і глина. За розпорядженням адмірала О. Грейга, внутрішні стіни тинькувалися чистим алебастром, підлогу вистеляли паркетом з

горіхового дерева, віконні латунні засувки постачали з тульських заводів, чавунні сходи – з Іжорських адміралтейських заводів, а шибки – із Санкт-Петербурга.

Офіційна дата завершення будівництва – 28 червня 1829 року.

Що ж собою являла тоді обсерваторія? Призначення наукової установи було суто практичним: вона мала забезпечити навігаційними картами Чорноморський флот, а також слугувати «курсами підвищення кваліфікації для морських офіцерів». Архітектура зведеної посеред саду на вершині кургану споруди мала відповідати всім цим функціям. Отже, всі приміщення обсерваторії групуються навколо її центральної частини.

Класичний архітектурний стиль будівлі досить вдало продуманий. Споруда трирівнева, з масивним цоколем, фасадом, що декорований характерними карнизами, наличниками вікон та іншими елементами оздоблення, а також рустуванням стін, яке імітує грубу кам'яну кладку, і верхньою частиною у вигляді циліндричної ротонди. За роки майже 190-річного існування збережено її первісне розпланування, здійснене з урахуванням специфіки астрономічної морської обсерваторії. Будинок складається із чотирьох рівних за площею частин. З північного боку головний вхід прикрашено шестиколонним портиком класичного тосканського ордера, до якого ведуть широкі сходи. Тут же знаходиться

вхід до Круглої зали – Аудиторії, де проводилися навчання вихованців Штурманського училища. Аудиторія має форму квадрата зі стороною 10 м. Напівсферичний купол зали підтримують 16 колон, розміщених по колу діаметром 8 м. Поверхню колон покрито розчином, замішаним на жовтках курячих

яєць, який має захисні властивості й надає колонам яскравого блиску. Нині тут проходять засідання вченої ради, конференції тощо, а також у залі міститься музей обсерваторії. На сьогодні в астрономічному музеї зберігається понад 100 різноманітних експонатів: старовинний годинник, глобус Місяця, хронограф, телескопи, з якими працювали астрономи минулого.

На схід від Аудиторії знаходиться приміщення, де 1832 року було встановлено трифутове меридіанне коло – телескоп роботи німецького майстра Ертеля з Мюнхена і пасажний інструмент Утцшнейдера й Фраунгофера. 1913 року в приміщенні влаштували обчислювальну

кімнату. Зараз тут – читальна зала науково-технічної бібліотеки. На південь від Аудиторії розташовувалися кабінет головного астронома, бібліотека, комора. Із заходу до Аудиторії прилягала частина будівлі з житловими приміщеннями для директора і його родини.

Головний будинок прикрашає висока кругла ротонда з пласкою покрівлею, в центрі якої був отвір для спостереження близькозенітних зірок. У стінах ротонди зроблено четверо дверей, відповідно до сторін світу, і дванадцять високих вікон для спостереження небесних світил у будь-якій частині неба, за допомогою переносних астрономічних інструментів. Підлогу ротонди викладено мармуровими плитами. Ця мармурова підлога чудово збереглася до наших днів. У 70-х роках ХІХ століття, за другого директора, І. Кортацці, отвори в даху і стінах ротонди замурували. У приміщенні розмістили бібліотеку обсерваторії, зібрану її першими астрономами.

Головний будинок мав унікальну систему повітряного опалення. Опалювальну конструкцію збережено донині, але вона не діє, оскільки на зміну їй прийшло центральне опалення. Заслугує на згадку Кноррова система накопичення води в умовах посушливого миколаївського літа, яка безвідмовно працювала до 60-х років ХХ століття. Нею перестали користуватися тільки тоді, коли до Миколаєва провели дніпровську воду.

1872 року директором Миколаївської обсерваторії був призначений ад'юнкт-астроном Пулковської обсерваторії, професор вищої геодезії і практичної астрономії Військової академії Іван Єгорович Кортацці. Прийнявши керівництво установою, І. Кортацці заходився реформувати її на свій лад.

1 липня 1912 року Миколаївська морська астрономічна обсерваторія отримала статус Миколаївського відділення Головної (Пулковської) астрономічної обсерваторії.

1913 року розпочалися ремонтні роботи в службових приміщеннях обсерваторії. Окрім перепланування і переобладнання, підлогу застелили паркетом, стіни потинькували, провели електричне освітлення, побудували новий астрономічний павільйон у формі лежачого напівциліндра.

23 вересня 1913 року відбулася урочиста церемонія офіційного відкриття Миколаївського відділення Головної (Пулковської) астрономічної обсерваторії.

Багато шкоди заподіяли обсерваторії громадянська війна, часи безвладдя 1917–1920 років. Якраз тоді змучене тяжким життям мирне населення вирубувало в обсерваторському парку дерева на дрова.

Труднощів вистачало і в перші роки після громадянської війни, і в період фашистської окупації.

1981 року були проведені чергові роботи з відновлення, реконструкції і оновлення будівель і устаткування обсерваторії.

2 лютого 1935 року Миколаївська обсерваторія увійшла до системи наукових установ Академії наук СРСР зі статусом Миколаївського відділення Головної астрономічної обсерваторії Академії Наук СРСР в Пулкові. 2002 року МАО отримала офіційний статус науково-дослідного інституту. Сьогодні МАО – одна з найстаріших наукових установ такого профілю в Південно-східній Європі. Сьогодні колектив складається майже з 70 чоловік. Половина його – наукові і інженерно-технічні працівники.

У квітні 2007 року обсерваторія потрапила в число об'єктів, які можуть претендувати на включення до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. До складу пам'ятника входить територія обсерваторії площею 7,1 гектара, а також головна будівля обсерваторії, як пам'ятник архітектури, старі і сучасні

павільйони і споруди наукового і господарського призначення, парковий ландшафт і чавунна огорожа.

Миколаївська обсерваторія – одна з визначних пам'яток міста. Вона дбайливо зберігає й примножує наукові й культурні традиції, закладені її талановитими засновниками. 2007 року обсерваторія приймала візитерів із Франції – нащадків К. Кнорре, які бажали познайомитися з місцем, де жив, творив науку та історію їхній знаменитий предок.

Мешканці й гості міста з великим зацікавленням відвідують цей унікальний об'єкт – зразок органічного поєднання історико-культурної пам'ятки і науково-дослідної установи. Тут панує атмосфера вічних, невмирущих цінностей. У Сонячній системі обертається мала планета за номером 8141, названа NIKOLAEV на честь

пов'язаних загальною долею містом корабелів Миколаєвом і Миколаївською астрономічною обсерваторією.

Література

Крючков, Ю. С. Высокий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 43, 47.

Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура I пол. XIX века / Н.А.Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С.47 – 49.

Кухар-Онишко, Н. О. Урок 10. Флотоводці. О. С. Грейг // Кухар-Онишко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5кл. загальноосвіт. школи/ Н. О. Кухар-Онишко, О. В. Гриневич, Н.М.Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 53.

Пинигин, Г. И. Династия астрономов Кнорре / Г. И. Пинигин, С.Ф. Ераль.– Николаев, 2009.– 148с:ил.

* * *

Антониади, Е. А для звезды, что сорвалась и падает...: к 205-летию со дня рождения первого астронома Черноморского флота Карла Кнорре/ Е. Антониади // Рідне Прибужжя. – 2006. – №49 (11квіт.). – С. 3.

Пінігін, Г. Миколаївська астрономічна обсерваторія/ Г. Пінігін, Ж. Пожалова, Н. Ольшанська // Пам'ятки України: науковий альманах. – 2009. –№1. – С. 70–81.

Погляд у всесвіт: [з історії обсерваторії] // Щотижня. – 2009. – №29 (22 липня). – С. 1.

Пожалова, Ж. Наша обсерваторія – національне достояння/ Ж. Пожалова // Вечерний Николаев. – 2007. – №53 (8 мая). – С. 4.

Тонковид, В. Нашей обсерватории – 185 лет!/ В. Тонковид // Вечерний Николаев. – 2006. – №113 (28 сент.). – С. 8.

Христова, Н. Наша обсерваторія: об'єкт, достойний уваги ЮНЕСКО: [обсерваторія сьогодні]/ Н. Христова //Вечерний Николаев. – 2009. – №84 (4 авг.). – С. 3.

Христова, Н. Старая морская обсерваторія: [історія обсерваторії та сьогоднішній день]/ Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2009. – №84 (4 авг.). – С. 3.

*Будівля Миколаївського академічного
художнього російського драматичного театру*

Адреса: вул. Нікольська, 50

Першим театром в Миколаєві був приватний театр міщанина Івана Міллера, відкритий ним 1840 року, за порадою власника трупі російських акторів Дмитра Русінова. Розташовувався він на розі нинішніх вулиць Нікольської та Московської.

1856 року Дмитро Русінов відкриває власний театр, який нічим не відрізнявся від театру Міллера. Ті ж дерев'яні сходи, вузькі коридори, залізні печі, необладнана сцена, погана акустика. У миколаївців він відразу ж отримав назву “караван-сарая”.

Проте спеціалізована будівля театру була зведена лише 1881 року на розі вулиць Рождественської (нині Лягіна) і Адміральської.

Підприємець К. І. Монте збудував власний театр на 1310 глядачів. Тоді театр мав 350 крісел партеру і амфітеатру, 36 лож бенеуара і

бельетажу, галерею. Меблі для театру виписали з Відня. Керував будівництвом автор проекту інженер Т.К.Брусницький.

Театр побудований у стилі псевдоренесансу, ефектно прикрашений різними архітектурними

прийомами: лоджією по фасаду на Адміральській вулиці, навісом біля входу і аттиком над ним, балюстрадою по кромці даху з вазами, встановленими на тумбах. Вікна і нині обрамлені напівколонами, а в нішах встановлені скульптури античних муз. Стіни оброблені рустом. Будівлю доповнює невеликий дворик типу курдонера, обрамлений з боку вулиці ґратами. Побудоване в перехідний період від еkleктики до модерну, будівля театру ввібрала в себе багато елементів модерну. Звисаюча лоджія справа – явно більш пізня прибудова в стилі модерну. 1882 року зроблений навіс біля входу.

1894 року театр придбав купець Я. Я. Шеффер. Новий власник 1898 року перебудував його. Було збільшено залу, обладнана нова сцена та збудоване нове фойє.

Під час голоду 1921-1922 рр. обладнання, меблі розікрали, і від театру залишилися тільки стіни. Приміщення хотіли знести, але, через нестачу коштів, цього не зробили. 1926 року театр було відбудовано.

1922 року в Луганську був заснований пересувний драматичний колектив “Шахтарка Донбасу”, а восени 1934 року він переїхав у наше місто, в будівлю театру, для постійної роботи, і 1 грудня 1934 року відбулася перша прем'єра театру – вистава “Оптимістична трагедія”. З цієї прем'єри почалася славна історія Російського театру, через кілька років на афішах з'явилася назва “Художній театр України”, а з 1939 року до середини 90-х театр носив ім'я льотчика В. Чкалова. 1994 року театру, на прохання колективу, була повернута історична назва “Художній”. А до 75-річчя театру, 2009 року, йому було присвоєно статус “Академічний”.

Під час Великої Вітчизняної війни театр було евакуйовано на Урал, а будинок театру згорів і 1946 року був відбудований полоненими німцями. Будівля була не тільки відбудована, але й значно удосконалена. До неї біля входу прибудували шестиколонний портик з важким фронтоном на рівні даху, змонтована нова сцена з обертовим кругом, переобладнана закулісна частина, з'явився третій ярус лож.

Майже 60 років театр прожив без змін. І ось 2005 року він почав нове життя. Це був третій етап відродження і реконструкції приміщення театру. З'явилася по суті абсолютно нова будівля. Тільки силует колишній. Будівникам довелося розгадувати секрети своїх попередників з позаминулого століття, щоб не нашкодити оновленому повністю храму мистецтва. Нинішнє оновлене лице театру вражає дбайливо збереженим

оздобленням, сучасними будівельними матеріалами, які чудово вписалися в колорит цієї старовинної будівлі. Влітку театралів радує унікальний театральний скверик.

Миколаївський академічний художній російський драматичний театр пройшов великий творчий шлях. Відбулися деякі зміни не

тільки у зовнішньому вигляді театру, але й у творчому складі колективу. Як завжди, душу вкладає в роботу директор театру, заслужений діяч мистецтв Микола Кравченко – чудовий адміністратор і актор. Поставлено більше 700 вистав. Кожного театального сезону відбуваються прем'єри. Російський художній театр у числі провідних творчих колективів України.

Література

Давыдова, И. Театр города корабелов/ И. Давыдова. – Николаев: Рион, 1994. – 200 с.: ил.

Крючков, Ю. С. Псевдоренессанс / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 62, 201.

Кухар-Онышко, Н. А. Общественные здания / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 66.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 13. Освіта та культурне життя міста в II пол. XIX ст. Театри // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н.О.Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 67.

* * *

Бобрикова, Н. Скоро третий звонок: [з біографії російського театру]/ Н. Бобрикова // СКИФ. – 2004. – 18 авг. – С. 8.

Виноградова, А. Николай Кравченко: “От прежнего здания театра остался только силуэт...”: [інтерв’ю з директором театру] / А. Виноградова // Вечерний Николаев. – 2004. – 31 авг. – С. 3.

Пискурёв, С. Русскому театру – 120 лет!/ С. Пискурёв // Вечерний Николаев. – 2001. – 30 окт. – С. 3.

Пискурёв, С. Сцена Художественного без одежды/ С.Пискурёв// Новый век. – 2004. – № 1 – 2. – С. 38 – 42.

Фесенко, М. Новый сезон и новоселье!/ М. Фесенко // Южная правда. – 2004. – 4 нояб. – С. 4.

Будівля Миколаївського обласного художнього музею ім. В. В. Верещагіна

(Будівля Другого Російського страхового від вогню товариства)

Адреса: вул. Велика Морська, 47

Ця красива будівля початку ХХ століття була побудована 1904 року для Другого Російського страхового від вогню товариства.

Будівля в неокласичному стилі з сильним впливом модерну. Вписана в «червону лінію» вулиці, позбавлена традиційного класичного портика, але його рустовані стіни прорізані великими вікнами, які обрамляються колонами, що виступають з площини стіни.

Центральну частину будівлі підкреслює великий балкон на другому поверсі і дві колони під ним на рівні першого поверху. Незважаючи на класичну строгість, будівля має досить імпозантний вигляд, а живописні деталі зближують його з модерном. Вражає велика кількість і різноманітність вікон, балконів і їх оформлення, архітектурних прикрас стін – маски, сандрики, кариатиди, грати, гірлянди, кронштейни, ліхтарі, пілястри тощо. Цікаві головні сходи з гербами на повороті і незвичайний внутрішній місток над нею, що сполучає два верхні зали. А які красиві ковані ворота з ажурного сплетення залізних лозин!

1986 року сюди переїхав Художній музей ім. В. В. Верещагіна.

Художній музей ім. В. В. Верещагіна веде велику збиральну та науково-дослідну роботу, приділяє багато уваги пропаганді образотворчого мистецтва. У зібранні музею більше 10 тисяч творів мистецтва. Тематичні розділи виставкових залів експонують іконопис, мистецтво XVIII-XXст., твори українських, російських, західноєвропейських майстрів живопису, скульптури, графіки, а по колекції картин музей В. В. Верещагіна – один з кращих у світі. МОХМ ім. В. В. Верещагіна пропонує близько 10 екскурсій по тимчасових виставках та постійній експозиції музею, які проводять професійні екскурсоводи. 2002 року музей Верещагіна був удостоєний золотої медалі Російської Академії мистецтв і Добродійного фонду збереження спадку В. В. Верещагіна за реставрацію творів художника, збереження і популяризацію творчості майстра. У липні 2009 року музей нагороджений срібною медаллю Академії мистецтв України за пропаганду мистецтва, заслуги в естетичному вихованні молодого покоління і у зв'язку з 95-річчям з дня заснування.

Література

Крючков, Ю. С. От ретростилей – к упадку архитектуры / Ю.С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева.– Николаев, 2008. – С. 125.

* * *

Крючков, Ю. С. «Парад модерна» на Большой Морской / Ю.С.Крючков // Вечерний Николаев. – 2007. – 28 июля. – С. 3.

Будинок офіцерів флоту (Будинок флагманів і командирів)

Адреса: вул. Артилерійська, 1

Ця будівля відома миколаївцям як пам'ятник архітектури національного значення. 1824 року вона була побудована за

розпорядженням Головного командира Чорноморського флоту і портів, військового губернатора Миколаєва і Севастополя адмірала А.С. Грейга і називалася тоді Будинком флагманів і командирів.

Разом з двома флігелями, що збереглися до цього дня, він мав одну територію і складав єдиний архітектурний комплекс,

характерний для стилю класицизму. Великий зал цього будинку був наданий в розпорядження Благородного зібрання, заснованого ще 1820 року. Практично із самого початку Будинок флагманів і командирів грав роль клубу для офіцерів-моряків і їх сімей, а з часом став називатися зимовим Морським зібранням. Тут проводилися прийоми, бали, концерти, сімейно-танцювальні вечори, лекції. Тут також розміщувалися школи музикантів і співаків, юнкерські класи, бібліотека. З цією історичною будівлею пов'язані імена багатьох відомих людей. Протягом 1873 – 1875 років у Будинку флагманів і командирів читав свої лекції батько талановитої російської поетеси Анни Ахматової А.А. Горенко, з концертним турне виступав композитор М.П. Мусоргський, а 1881 року під керівництвом Н.А. Римського-Корсакова у дворі БОФ відбулися два добродійні концерти. До речі, саме в цьому Будинку 30 серпня 1890 року відбувся прийом з нагоди 100-річчя Миколаєва.

Рівно через сто років після свого заснування, 1924 року, будівля одержує нову назву – Будинок культури моряків, а після війни – вже Будинок офіцерів флоту і Центр культури, освіти і дозвілля ВМС України.

2004 року цей пам'ятник архітектури Міністерством оборони був переданий в обласну комунальну власність. Влада Миколаївської області

спочатку планувала перебудувати будівлю для потреб обласної філармонії. Проте, питання так і не вирішилося, а дах великого залу почав потихеньку рушитися.

На початку 2010 року Будинок офіцерів флоту опинився під опікою міського управління з питань культури і охорони культурної спадщини. Для того, щоб врятувати унікальну пам'ятку архітектури, необхідні ремонт і реконструкція будівлі. Проект реконструкції вже розроблений і підготовлений Миколаївським Гіпромідом.

Керувати цим проектом буде спеціально створений штаб, який очолить заступник міського голови з питань архітектури, будівництва і земельних відносин Володимир Гуллер. Всі роботи повинні бути завершені за чотири роки.

На сьогодні першочерговим завданням для реконструкції є ремонт покрівлі, оскільки дозволить уберегти будівлю від подальшого руйнування. Тендер на проведення цих робіт виграло Миколаївське підприємство ВАТА «Житлопромбуд-8». Будівники вже приступили до робіт.

У будівлі, що реконструюється, планується розмістити концертний зал на 165 посадочних місць, конференц-зал на 49 чоловік з невеликою сценою, кімнату відпочинку, кабінети, естраду з гримерною, фойє з буфетом, санітарні приміщення. В підвалі розмістяться хол з гардеробом, тамбур-шлюз з ліфтом для інвалідів, костюмерна, кімната оркестрантів, майстерні, комори і інші технічні приміщення. В окремій частині будівлі, з окремими сходами, що виходять назовні, повинні бути розміщені тепловий пункт, вентиляційна камера, насосна автоматичного пожежогасіння.

У майбутньому БОФ перетвориться на Миколаївський Народний дім. Сюди знову повернеться Морська бібліотека, тут розміщуватиметься Морське зібрання, кают-компанія, проходилимуть концерти, конференції, «круглі столи». Будинок офіцерів флоту відновиться не тільки в зовнішньому вигляді будівлі (відновлювати його будуть в первісному вигляді), але і в духовному наповненні. БОФ – історична власність Миколаєва, минуле, про яке не можна забувати хоча б тому, що воно належало нашим батькам і дідам.

Література

Крючков, Ю. С. Высокий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю.С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 48.

Мирошниченко, Е. Дом флагманов и командиров – Морское собрание / Е. Мирошниченко // Мирошниченко, Е. Литературный Николаев. – Николаев, 2008.– С. 31 – 34.

* * *

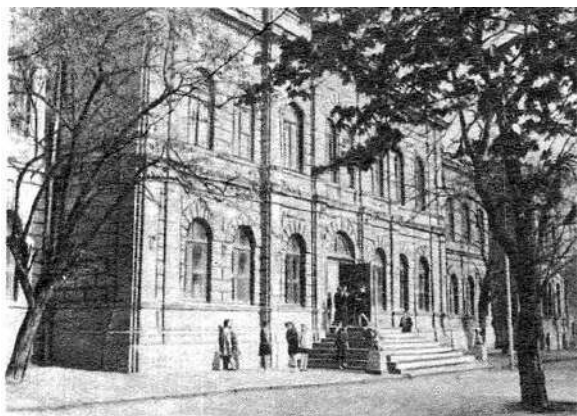
Игнатчук, В. Вторая жизнь Дома офицеров флота / В.Игнатчук// Южная правда. – 2010. – №128(18 нояб.). – С. 4.

Никулина, А. Возрождение черноморской жемчужины: 16 ноября состоялось расширенное совещание, посвященное реконструкции Дома офицеров флота (ДОФ), в котором принял участие мэр В. Д. Чайка/ А.Никулина // Рідне Прибужжя. – 2010. – №128(18 листоп.). – С.1.

Тонковид, В. Дом офицеров флота: начало второго рождения / В. Тонковид // Вечерний Николаев. – 2010. – №135(18 нояб.). – С.4.

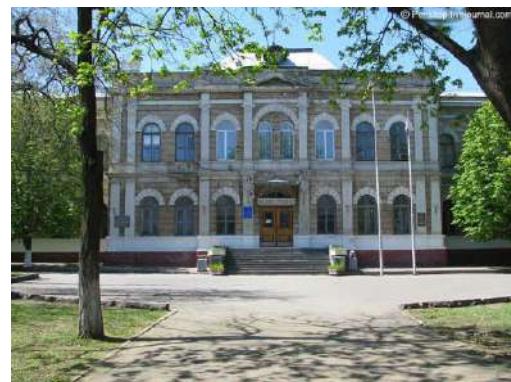
Будівля Першої української гімназії імені Миколи Аркаса (Будівля Маріїнської жіночої гімназії)

Адреса: вул. Нікольська, 34.

Здание средней школы № 5 (бывшая Марининская женская гимназия). Архитектор Е. А. Штукенберг, 1892 г.

1863 року було засновано Маріїнську жіночу гімназію, яка спочатку була в пристосованих приміщеннях морського відомства-колишнього будинку Штаба флоту. Протягом 1890 – 1892 років за проектом міського архітектора Є.А.Штукенберга, у кварталі між вулицями Адміральською, Бульварною (нині Пушкінською) та Нікольською було побудоване спеціальне приміщення для Маріїнської жіночої гімназії, та ще й за всіма вимогами педагогічної науки. Це була одна з найбільших споруд, створених в той період: по фронту вона займає майже всю ширину кварталу. Вирішене у формах псевдоренесансу, будівля має по головному фасаду три енергійно виступаючих ризаліти, центральний з яких розчленований пілястрами. Продумане komponування має вдало знайдені пропорції, чітка планувальна схема свідчать про безумовну майстерність архітектора. На невеликому просторі перед цією спорудою було проведено майстерне озеленення – висаджені акації і хвойні дерева. Сквер спроектований з доріжками у вигляді Андріївського прапора і фонтаном посередині.

Нині у цьому приміщенні знаходиться Перша українська гімназія імені Миколи Аркаса (раніше– СШ №5).

Література

Кухар-Онышко, Н. А. Общественные здания / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 65.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 13. Освіта та культурне життя міста в II пол. XIX ст. Освіта // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н.О. Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 66.

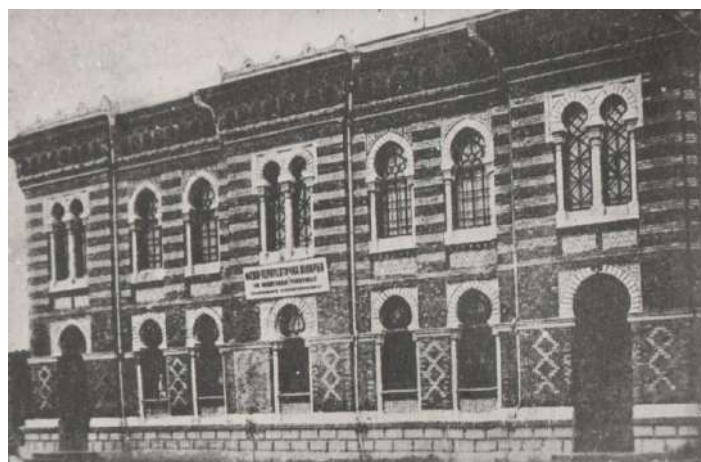
* * *

Мицкевич, Н. От Мариинской до Первой украинской / Н.Мицкевич// Вечерний Николаев. – 1999. – 5 июня.

Наточа, Е. Первая – неотразимая: [історія гімназії] / Е. Наточа// Вечерний Николаев. – 2000. – 5 дек.

Будівля лікарні доктора Кенігсберга (нині Обласна лікарня відновного лікування)

Адреса: вул. Велика Морська, 27

Більше 100 років тому, на початку XX століття, Миколаїв прикрасився величною будівлею, що стала своєрідним пам'ятником людині, яка задумала його для шляхетної мети – полегшення страждань та зцілення людей від багатьох хвороб. Його ім'я – Михайло Григорович Кенігсберг, це лікар-невропатолог, один з розпорядників санаторію «Сухий Фонтан», дійсний член спілки миколаївських лікарів. Водолікарня Кенігсберга була побудована за проектом одеського інженера І.Рейхенберга під керівництвом миколаївського міського архітектора Е. Штукенберга. Відомо, що храм здоров'я М.Г.Кенігсберг спорудив для свого сина-лікаря 1901 року. Вийшов подарунок на славу, і не тільки сину, а всьому місту. Понад сто років водолікарня живе і дарує здоров'я і надію миколаївцям. Протягом усього існування Миколаївської лікувальниці змінювалась її назва, проте ніколи не змінювався профіль, і для жителів міста вона завжди залишається водолікарнею Кенігсберга.

Двоповерхова будівля зведена з червоної цегли в так званому мавританському стилі. Розфарбована цегла (поліхромія) використана як

декоративна прикраса. Майстерно використані форми східного зодчества Єгипту, Магрибу та середньовічної Іспанії дозволяють віднести монументальну двоповерхову будівлю до видатних пам'яток архітектури рубежу XIX-XX ст. Відвідувачів вражають витонченість внутрішнього оздоблення та технічні вдосконалення для водолікування. Висока ліпна стеля, мозаїчна підлога, палацові двері— прикмети колишньої архітектурної та дизайнерської розкоші і турботи про усіх, хто сюди входить.

Література

Кухар-Онышко, Н. А. Общественные здания / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 68.

* * *

Соколова, А. Блеск и нищета долгожительницы/ А. Соколова // Вечерний Николаев. – 1998. – 30 мая.

Миколаївський яхт-клуб

(центральна будівля - елінг, «Турецький фонтан»)

Адреса: Спортивна, 7

12 серпня 1887 року відбулися збори з приводу відкриття в Миколаєві річкового яхт-клубу. Для будівництва гавані яхт-клубу 1895 року Морським міністерством відводиться берегова ділянка в Спаському урочищі. Тут були побудовані пристань і три відкритих дерев'яних

павільйони, поступово перетворених на закриті будівлі.

Кількість членів яхт-клубу росла, існуюче приміщення стало тісним, і було прийняте рішення про будівництво нового приміщення. Член яхт-клубу, міський інженер, архітектор Л.Л.Роде склав проект приміщення, на будівництво якого було виділено 85 тисяч

рублів. У квітні 1903 року був закладений кам'яний будинок, 17 травня 1904 року відбулося урочисте відкриття нової будівлі у вигляді палацу.

Що ж собою являв палац яхт-клубу?

Двоповерхова будівля будувалася з місцевого каменя – черепашника і цегли. Облицьована червонуватою глазурованою цеглою і оброблена білим каменем, вона мала всі ознаки модерну: асиметрію в плані, різні вікна в межах одного і того ж поверху, два сильно виступаючих ризаліти у вигляді башт.

У часи модерну широко використовувалися елементи ренесансу. Яхт-клуб був збудований як палац в стилі ренесансу, на той час ця будівля була єдиною в місті, яка вражала своїм виглядом. Палац мав відкритий оглядовий майданчик на другому поверсі, напівкруглі арки, зліва і справа від майданчика були вмонтовані венеціанські вікна. Головний фасад палацу виходив у бік Бузького лиману і мав вигляд капітанського містка. На першому поверсі знаходилися приміщення для команд, на другому – їдальня, бібліотека, кімната для нарад, буфет і побутові кімнати. У цілому будівля мала легкий і святковий вигляд, завдяки вдалій композиції об'ємів і гармонійному поєднанню кольорів обробки.

Ця споруда нині є пам'ятником архітектури ХІХ століття.

Будівля збереглася і до наших днів і, позавдяки своїй архітектурі, служить прикрасою нашого міста.

Поряд з палацом було збудовано сарай для суден з необхідними пристосуваннями для обслуговування яхт, кам'яний колодязь, в якому була краща вода в Миколаєві.

На території Миколаївського яхт-клубу знаходиться «Турецький фонтан», який було збудовано 1849 року. «Турецький», або, як його ще називають, «Султанський фонтан» – штучне джерело води, збудоване ще під час заснування Миколаєва поряд з палацом Григорія Потьомкіна. Вода до фонтану підводилася від Спаського джерела по трубі. Г. Потьомкін проявляв до нього особливу

турботу і хотів «ще краще прикрасити». Під час перебудови палацу Потьомкіна і наданні йому «мавританського» вигляду, фонтан був також відреставрований і виконаний в «турецькому» стилі.

Фонтан виготовлений у вигляді куба з урнами по кутах. На фасаді, де б'є джерело, у верхній частині зображена рельєфом стилізована чалма, через що фонтан і отримав свою назву. Дата, висічена на його стінці: 1792, – рік обладнання джерела. Фонтан зберігся до наших часів, але в нього подається зараз вже не джерельна вода, а звичайна вода міського водопроводу.

Література

Кісельов, А. Ф. Миколаївський обласний яхт-клуб (1887– 2002рр.): події, факти, особи: монографія / А. Ф. Кісельов, М.П.Бондаренко, І. А. Чеботарьов, І. А. Татаренко – Миколаїв: МДУ, 2004. – 112 с.: ілюстр.

Крючков, Ю. С. Стилизаторский модерн / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 109.

Крючков, Ю. С. Топонимы: [Султанский источник] / Ю.С.Крючков // Крючков, Ю. С. Старый Николаев: топонимический словарь-справочник. – Николаев, 2008.– С. 88.

Кухар-Онышко, Н. А. Общественные здания / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 68.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 9. План і забудова Миколаєва. Палаці Потьомкіна та Браницької // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н.О.Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 52.

* * *

Аров, Б. Жемчужина парусного спорта: к 120-летию Николаевского яхт-клуба: штрихи его истории / Б. Аров // Южная правда. – 2007. – №51(12 мая). – С.3.

Аров, Б. Сто двадцать лет под парусами!: юбилей одного из старейших спортивных сооружений Украины – Николаевского яхт-клуба / Б. Аров // Николаевские новости. Спорт. – 2007. – №85 (14июля). – С.2.

Никитин, В. Николаевский яхт-клуб: экскурсия в прошлое/ В.Никитин // Южная правда. – 2006. – №100(7 сент.). – С.4.

Храми Миколаєва

Храм Всіх Святих

Адреса: вул. Степова, 35

Храм Всіх Святих – один з найстаріших храмів міста. Храм (в народі – Кладовищенська церква) закладений 1807 року, освячений вже 1808 року за проханням Головного командира Чорноморського флоту І. І. де Траверсе, завдяки старанності військово-морських урядовців, адміралтейських служителів, купців, міщан і різночинців міста. Крім того, це єдина церква Миколаєва, яка ніколи не закривалася властями. Будівля зберегла свій первинний архітектурний вигляд.

Церква двохпрестольна: головний престол освячений на честь Всіх Святих (престольне свято відмічають в тиждень Всіх Святих), другий престол – допоміжний – в ім'я Святого апостола і євангеліста Іоанна Богослова (престольне свято відмічають 26 вересня, за ст. стилем).

Свого часу Храм Всіх Святих був своєрідним релігійним центром, навколо нього формувалася православна община Миколаєва. У роки радянської влади, коли багато храмів піддавалися гонінню з боку більшовиків, у церкві зберігалося багато цінних ікон і священних книг, врятованих прихожанами від пожеж і вибухів в інших міських храмах. Серед них були 3 зцілюючі ікони. Збереглися іконостас 1808 року, плащаниця, старі ікони.

1858 року церква була перебудована і розширена, завдячуючи турботам міського голови К. Н. Соболева – колишнього церковного старости, купця І-ої гільдії. 1876 року, старанням колишнього церковного старости І. П. Бартенєва, за сприяння колишнього головного командира Чорноморського флоту і портів генерал-лейтенанта М. А. Аркаса, церква була обнесена чавунними ґратами і встановлений новий дзвін вагою 163 пуди 19 фунтів, відлитий в Москві. Того ж року на кошти М. Аркаса в церковній огорожі споруджена двоповерхова каплиця.

Напередодні святкування свого 200-річчя, Храм Всіх Святих був відреставрований, до церкви надійшли нові ікони, а над нею засяяли нові золочені куполи.

Сьогодні велику сторінку в історії краєзнавства займає Миколаївський некрополь. Одна з перших згадок про міське кладовище відноситься до кінця XVIII століття. На карті 1795 року позначено старе

міське кладовище. Воно розташовано на східній околиці військової слободи. Дотепер тут збереглося багато могил з козацькими хрестами.

На міському кладовищі 1881 року споруджена будівля-склеп витонченої архітектури в стилі італійського ренесансу. Тут покояться останки Миколи Миколайовича Аркаса – видатного українського історика, композитора, автора опери «Катерина». 1930 року сюди перенесли останки засновника Миколаєва і верфі на Інгулі бригадира Михайла Леонтійовича Фалєєва (помер 1792 року).

У жовтні 2001 року в урочистій обстановці відбулося церковне освячення відремонтованої каплиці сімейства Аркасів – одної з видатних пам'яток історії міста Миколаєва.

Недалеко від них знаходиться пам'ятник і могила Олександра Казарського (1797 – 1833), подвиг якого пам'ятають військові моряки і нині.

Біля храму розташовані могили священнослужителів XVIII – XIX століть поховання. На ці могили постійно приносять квіти. Закінчили свій земний шлях і знайшли заспокоєння на території Миколаївського некрополя багато різних людей: багатих і бідних, відомих і невідомих, малоросів і іноземців.

Миколаївський некрополь відомий оригінальними пам'ятниками мистецтва і архітектури. На жаль, час руйнує забуті нащадками величні монументи, дощі змивають з мармурових плит написи, огорожі, металеві таблички розкрадаються вандалами.

Література

Заковоротний, Д. И. С легкой руки князя Потемкина / Д.И.Заковоротний // Заковоротний, Д. И. Храмы Николаева. – Николаев, 2001. – С. 12.

Заковоротний, Д. И. Воздвижение храмов/Д.И. Заковоротний// Заковоротний, Д. И. Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 20 – 21.

Крючков, Ю. С. Строгий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 35.

Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура I пол. XIX века / Н.А.Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С.51.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 12. Миколаїв капіталістичний. Некрополь // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний

посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н. О. Кухар-Онишко, О.В.Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 64 – 65.

* * *

Христова, Н. Всехвятская церковь: выставка накануне юбилея: [виставка в Краєзнавчому музеї, присвячена 200-річчю Храму Всіх Святих] / Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2008. – №64 (7 июня). – С.2.

Кафедральний собор Свято-Різдва Богородиці

Адреса: вул. Лягіна, 10

Собор має свою історію. Багато що пережив він за два із гаком століття: і розквіт за часів купецтва, і страшну наругу в атеїстичні часи. Але що б навколо не відбувалося, для віруючих він завжди був і залишається кораблем порятунку.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці (раніше Старокупецька Різдва Пресвятої Богородиці церква) – одна із старовинних споруд міста. Він розташований в центрі історичної частини Миколаєва, на перехресті вулиць Лягіна і Потьомкінської (раніше Рождественської і Купецької). У ХІХ століття це був купецький район, де розміщувалися склади і крамниці, а також купецькі особняки. Церква була побудована за бажанням і за допомогою Миколаївського купецтва.

1799 року церква була закладена, а 1800 року роботи завершилися, і церква була освячена з найменуванням Старокупецької Різдва Пресвятої Богородиці, яке вона утримувала за собою до 1861 року.

Споруда вийшла двоповерховою. Перший поверх кам'яний, другий — дерев'яний. 1818 року другий, дерев'яний, поверх церкви, з причини крайньої ветхості, був розібраний до кам'яних стін першого поверху.

Будівлю церкви спорудили заввишки 38 метрів, з могутніми стінами з тесаного каменя-черепашника, і витримали його в стилі класицизму. Колони в храмі спочатку були позолочені. 1828 року до нього прибудували ще дві будівлі. Ліва — в ім'я святих рівноапостольних царів Костянтина і Олени, а права — в ім'я святителя Митрофана Воронежського. Ініціатором і будівником храму був протоієрей Карпо Павловський. 1828 року храм був затверджений міським єпархіальним собором. У народі його називали Купецьким. 1846 року старанням старости собору за 5190 рублів був придбаний відлитий в Москві величезний дзвін, вагою 513

пудів 35 фунтів, тобто більше 8 тонн. 1879 року до церкви прибудували величну дзвіницю заввишки 36 метрів і встановили на ній, окрім головного, ще шість дзвонів, вагою 109 пудів, 9 пудів, 5 пудів, 3 пуди і два по 2 пуди. 1898 року в огорожі собору на кошти купців була побудована велика цегляна двоповерхова

будівля епархіальної аудиторії на 1000 місць, в якій систематично проводилися релігійні бесіди з показом «тіньових картин», соборний хор виконував пісні. 1888 року організували церковно-парафіяльну школу, а 1903 року тут відкрився відділ Одеського Свято-Андріївського братства. 1908 року в церкві були оновлені купольні хрести.

З часом собору стали належати новозбудовані споруди, що заповнили цілий квартал – від Рождественської вулиці до Соборної (нині Лягіна і Радянська) і від Потьомкінської до Великої Морської. Опис страховки, складений 1910 року, указує на приналежність собору 17 споруд різного призначення. На сьогодні від всього комплексу залишилося тільки дві споруди: собор і соборний будинок.

1922 року відбувалося вилучення церковних цінностей. До фонду допомоги голодуючим община собору здала 172 кг срібла. 31 січня 1930 року із дзвіниці собору зняли всі дзвони вагою 10,2 тонни кольорового металу. 8 листопада 1936 року храм був закритий, священнослужителі репресовані. У довоєнні часи будівлю використовували як гарнізонний Будинок Червоної Армії і Флоту, після війни це був Будинок офіцерів.

Після закриття собору був зруйнований головний купол і верхні яруси дзвіниці, зняті хрести. Споруди, що належать собору, використовувалися під державні квартири і для інших цілей, поступово втрачаючи свій первинний вигляд. Більшість будівель була зруйнована, на їх місці з'явилися нові будівлі.

1992 року собор був повернений Православній Церкві, в ньому стали знову проходити богослужіння і церковні таїнства.

Сьогодні кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці продовжує відновлюватися під керівництвом правлячого архієрея.

Виконаний величезний обсяг будівельно-ремонтних робіт. Із зовнішнього боку встановлені позолочені центральний купол і хрести, перекритий дах, відремонтовані вікна, відновлений зовнішній фасад храму, упорядковано внутрішній двір, відреставрована кована церковна огорожа собору, а також відновлюється соборний будинок. В середині храм обштукатурений і побілений, відремонтована дерев'яна підлога, а найголовніше – встановлено новий іконостас, який має первісний вигляд, поступово проводиться розпис.

При кафедральному соборі працює місіонерський, паломницький, видавничий відділи, недільна школа для дітей і дорослих, бібліотека з читальною залюю. Близько двадцяти років тут функціонує духовне училище і регентський клас.

Двері храму відкриті для всіх.

Література

Заковоротний, Д. И. С легкой руки князя Потемкина / Д.И.Заковоротний // Заковоротний, Д. И. Храмы Николаева. – Николаев, 2001. – С. 12.

Заковоротний, Д. И. Воздвижение храмов/Д.И. Заковоротний// Заковоротний, Д. И. Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 20.

Крючков, Ю. С. Строгий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 36, 39.

Кухар-Онышко, Н. А. Культурное зодчество / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 42.

Кухар-Онишко, Н. О. Урок 12. Миколаїв капіталістичний. Храмы Миколаева // Кухар-Онишко, Н. О. Історія Миколаева: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н. О. Кухар-Онишко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 63.

* * *

Заковоротний Д. Собору Рождества Богородицы 205 лет / Д.Заковоротний // Вечерний Николаев. – 2006. – 5 янв. – С. 4.

Свято-Нікольський собор

Адреса: вул. Фалєєвська, 4

Свято-Нікольський собор знаходиться на розі вулиць Нікольської та Фалєєвської.

Перша спроба побудувати храм на честь святого Миколая була зроблена в кінці XVIII століття. 1769 року Григорій Потьомкін направив Катерині II донесення з проханням влаштувати в районі Вітовка (нині – Корабельний район), недалеко від русла Інгулу, чоловічий Свято-Нікольський монастир для ченців і інвалідів – учасників війни з турками. Дозвіл прийшов негайно. Але, у зв'язку зі смертю князя, рішення про заснування обителі залишилося нереалізованим.

17 грудня 1789 року, через рік після взяття Очакова, М.Л.Фалєєв проінформував архієпископа Катеринославського, Херсонського і Таврійського Амвросія (Серебренникова) про намір спорудити в Миколаєві храм на честь Святого Миколая Чудотворця. Здійснення цього доброго наміру дуже тісно пов'язане з греками-переселенцями, які відіграли значну роль в економічному і культурному житті міста.

1790 року був закладений дерев'яний Грецький храм на честь Святого Миколая (на розі нинішніх вулиць Пушкінської та Потьомкінської). Він проіснував близько 20 років. Його опис або зображення не збереглися.

Кам'яний Грецький Свято-Нікольський храм (нині – Свято-Нікольський собор) будували з 1803 до 1817 року. Тривале будівництво порівняно невеликого храму пояснюється, перш за все, браком коштів. Храм будували на пожертвування прихожан. Окрім грошей, жертвували будівельні матеріали. Храму були даровані ікони Святого Миколая Чудотворця та Божої Матері.

Велику турботу про будівництво нового храму проявили архімандрит Захарія Петропуло і протоієрей Карпо Павловський.

Храм побудований в класичному стилі.

З часу освячення (1817 рік) храм ніколи не закривався надовго. Навіть у 20-30 роки двадцятого століття в ньому проводилися богослужіння.

Після створення Миколаївської і Вознесенської єпархій, коли місто Миколаїв став єпархіальним центром, Свято-Нікольському храму був даний статус собору. Храм був відреставрований, на дзвіниці з'явилися дзвони. У південній частині собору був споруджений бічний вівтар на честь Покриву Пресвятої Богородиці. Біля північних дверей із зовнішнього боку споруджено місце для освячення

води.

Собор внесений до списку архітектурних пам'яток державного значення.

Література

Заковоротний, Д. И. С легкой руки князя Потемкина / Д. И. Заковоротний // Заковоротний, Д. И. Храмы Николаева. – Николаев, 2001. – С. 12 – 13.

Крючков, Ю. С. Высокий классицизм / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 43.

Римсько-католицький костюл Святого Йосипа

Адреса: вул. Декабристів, 32

1794 року один з державних будинків був переданий католицькій церкві. Цей будинок був перебудований в перший католицький храм Святого Йосипа і освячений 20 травня 1796 року. Він знаходився на місці двору нинішнього костюлу, виходив фасадом на вулицю Молдавську (в даний час – Декабристів). 1882 року вулицю перейменували на Глазенапівську на честь адмірала Б. О. фон Глазенапа. Вулиця, що перетинає її, отримала назву «Католицька» (нині – Адмірала Макарова).

Із 1874 року настоятелем, протягом багатьох літ, був священник Никодим Черняхович. Своєю діяльністю він здобув собі добре ім'я, видне положення в місті і визнання з боку місцевих властей. Черняхович вважав за необхідне будівництво нового храму. 1880 року він отримав дозвіл на початок збору грошей. Велику допомогу будівництву храму надала Міська Дума. Безкоштовно була віддана земля під будівництво і вода з міського колодязя, виділили пісок, щебінь для будівництва дороги навкруги храму. За рахунок міста на вулиці, напроти храму, поставили чавунні ліхтарі, вимостили тротуар і асигнували 500 рублів на споруду металевої огорожі. Будівельні роботи почалися 1891 року. 1893 року будівля була зведена, а 1895 – остаточно завершена. Нова Миколаївська церква була урочисто освячена у вересні 1896 року.

Церква була побудована в еkleктичному стилі, з характерними елементами неороманських і неоготичних будов, за проектом Одеського архітектора Владислава Домбровського. Вона споруджена з червоної цегли в плані хреста, розміром 45x28 метрів. Фасад був прикрашений

кам'яними архітектурними деталями. Дві башти, висотою 49 метрів, увінчані конусними дахами, були збудовані в такому ж еклектичному стилі. Вікна, прикрашені вітражами, були виготовлені в Німеччині: три – в Мюнхені, а два – у Фрейбурзі. Бічні каплиці і вівтарну частину прикрашали фрески Антонія Стшалецького. По обидва боки головного нефа були встановлені статуї Серця Ісуса і Марії, а між головним і бічними нефами – святий Антоній Падуанський, який подає хліб жебраку, що сидить біля його стоп. Всі скульптури були виготовлені в майстерні Шпетковського у Варшаві. У церкві був встановлений новий орган, німецького виробництва, вартістю 100 тисяч рублів.

Парафіяльна школа діяла з часу заснування церкви, тобто з кінця XVIII століття. 15 вересня 1900 року з південного боку костюлу, стараннями настоятеля Никодима Черняховича і за допомогою прихожан, була побудована двоповерхова будівля парафіяльної школи з червоної цегли.

Кількість віруючих постійно збільшувалася: 1875 року вона складала 2354 чоловіки, а на 1912 рік налічувалося вже 8000 чоловік.

Після революції почалися гоніння і репресії проти католиків, оскільки більшовики нещадно втручалися в справи церкви.

Мізерні архівні матеріали тих літ закінчуються лаконічним рішенням міськвиконкому: «Миколаївський римсько-католицький храм закрити». Рішення ухвалене в жовтні 1935 року.

Отже, в будівлі храму почалося нове, світське життя. Новий власник – міський історико-археологічний музей – навряд чи міг дати лад такій споруді: ремонт, експлуатація, охорона були явно йому не під силу. До того ж, будівля не розрахована для музейної роботи. Тут було недостатнє освітлення, не регулювалася температура і т.д.

Почалася друга світова війна. Костюлу довелося пережити ще одну сторінку своєї непростой історії. Окупанти спершу відкрили храм для богослужінь, а потім закрили його і влаштували в храмі бійню.

Після війни храм знаходився у віданні міськвиконкому. Спочатку воно було передано військово-будівельній організації під клуб, потім – обласному управлінню профтехосвіти під Будинок культури. З метою розміщення чиновницького апарату, в будівлі була проведена «реконструкція».

Прекрасне

приміщення з унікальною акустикою було перегороджено горизонтальним перекриттям, і на другому поверсі, що утворився, був розміщений великий зал. На баштах, замість хрестів, повісили зірки, на місці вітваря влаштували сцену. У такому вигляді будівля простояла до часів Перебудови.

У середині 80-их років католики Миколаєва звернулися до властей з проханням про офіційну реєстрацію римсько-католицької общини і повернення храму. І лише 25 листопада 1991 року облвиконком ухвалив рішення про передачу будівлі храму місцевій католицькій общині. 15 лютого 1992 року храм урочисто освятив єпископ Кам'янець-Подільський, отець Ян Ольшанський. Першочерговими задачами були ремонт храму і формування общини. За ці роки розібрали залізобетонне перекриття; були встановлені хрести на дзвіницях, замінений дах, проведено внутрішнє штукатурення, білення, побудований гараж. У місцевих художників замовлені прекрасні скульптури, відреставрували вхідні двері, було встановлено акустичне устаткування.

2005 року знов настоятелем храму став отець Ярослав Гижицький. Він провів підготовчу роботу для встановлення дзвонів, які були освячені 2006 року о. Юрієм Нагорним, з нагоди 110-річчя храму. Німецькі католики з міста Бохума подарували великий орган. Інструмент вироблений 1950 року фірмою Братів Штокман з м. Верль у Вестфалії, має 28 регістрів, два мануали і ножну клавіатуру. Для того, щоб на Різдво 2008 року орган заграє, було пожертвовано багато коштів і вкладено працю не тільки Миколаївських католиків, але й іноземців. 28 березня 2009 року орган був урочисто освячений єпископом Броніславом Бернацьким.

1999 року рішенням обласної ради церкви була передана строком на 50 років будівля колишньої парафіяльної школи, в якій знаходиться краєзнавчий музей. На жаль, до сьогоднішнього дня це рішення залишається лише на папері.

Література

Заковоротний, Д. И. Годы расцвета / Д. И. Заковоротний // Заковоротний, Д. И. Храмы Николаева. – Николаев, 2001. – С. 19.

Заковоротний, Д. И. Воздвижение храмов/Д.И. Заковоротний// Заковоротний, Д. И. Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 29.

Крючков, Ю. С. Стилизаторский модерн / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С. 115 – 116.

Кухар-Онышко, Н. А. Культурное зодчество / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 71.

Кухар-Онышко, Н. О. Урок 12. Миколаїв капіталістичний. Храми Миколаєва // Кухар-Онышко, Н. О. Історія Миколаєва: навчальний посібник для 5 кл. загальноосвіт. школи/ Н. О. Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша.– Миколаїв, 2000. – С. 63.

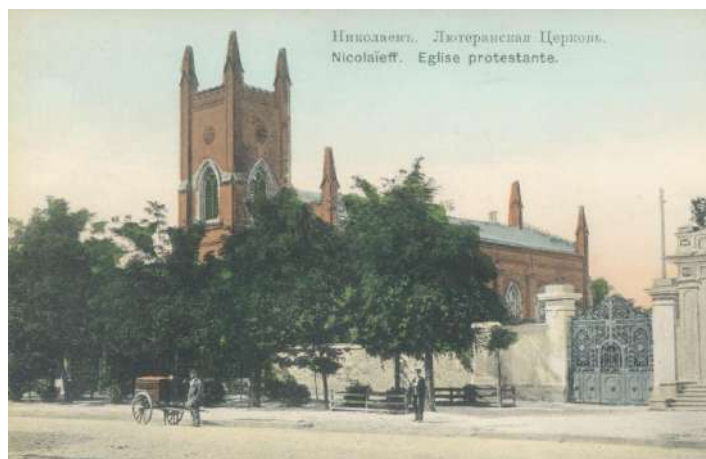
* * *

Верба И. Тайны старого костела / И. Верба // Южная правда. – 2007. – 6 сент.– С. 5.

Євангелістсько-лютеранська церква Христа Спасителя (кірха)

Адреса: вул. Адміральська, 12

1830 року в Миколаєві утворилася євангелістська лютеранська община, яка придбала земельну ділянку для будівництва молитовного

будинку. За клопотанням військового губернатора Миколаєва адмірала М. П. Лазарева імператор Росії Микола I затвердив 18 серпня 1848 року проект споруди храму, план розміщення і повелів виділити для його будівництва 12000 рублів. Архітектором було призначено англієця Чарльза Акройда.

За проектом архітектора, фасад церкви передбачався у бік Німецької вулиці (нині Фалєєвської). Але під час свого перебування в Миколаєві імператор Микола I, зацікавившись спорудою лютеранської церкви, особисто вніс корективи в проект Чарльза Акройда і переніс фасад церкви з Німецької на Адміральську вулицю.

З початком споруди кірхи була створена будівельна комісія з нагляду за спорудою. Закладний камінь був укладений під північно-західним кутом фундаменту. Під нього в запаяній капсулі були покладені книга Нового Завіту, Короткий Катехизис Лютера, Аугсбурзьке віросповідання і, крім того, пластина, на якій були вигравіювані імена імператора Миколи I, адмірала Лазарева,

членів будівельної комісії і архітектора Акройда. На церемонії закладки були присутні декілька генералів, а також штабс- і обер-офіцери православного сповідання.

Під час спорудження церкви для фундаменту і для внутрішніх частин стін було використано буличий камінь; для облицювання ж цоколя і лицьових частин стін, а також для зведення перемичок і склепінь був використаний штучний камінь, який добувався в каменоломнях поблизу Миколаєва, під Тернівкою. Покрівельне залізо поступало кораблем. Дерево отримувалося за допомогою домовленостей з Адміралтейством.

У плані церква має прямокутну форму з трохи виступаючим притвором, вирішеним у строгих формах. Вхід до притвору і вікна-стрілчасті. Між вікнами влаштовані вертикальні псевдоконтрофорси. Будівля орієнтована на північний схід.

Церква звертає на себе увагу оригінальністю і витонченістю своєї архітектури і тим самим різко відрізняється від громіздких лютеранських церков Півдня імперії, побудованих за зразком одеської кірхи 1827 року.

Будівля була зведена в стилі англійської псевдоготики: башта-дзвіниця, стрілчасті вікна, короткі шпилі, готичний портал. Будівлі властива строгість і навіть деяка сухість силуету, скупість деталей. Збудована з сірого щільного піляного каменю, позбавлена штукатурки, і це ще більше підкреслює її «архітектурний аскетизм». Нічого, окрім пілястрів і однакових коротких шпилів, не прикрашає будівлю.

Лютеранська церква споруджувалася в період з 1849 до 1852 року. Освятити будівлю у жовтні 1852 року пастор Е. Кібер з Феодосії.

Тяжкі часи для лютеранської общини настали з подіями Першої світової війни і Громадянської війни, що послідували за нею. 1922 року, за розпорядженням пленуму повітової комісії, були вилучені церковні цінності. 21 липня 1931 року кірха була закрита. Її передали клубу «Динамо», де згодом було відкрито спортивний зал. Церковне життя в старовинну будівлю по вулиці Адміральській повернулося 1992 року, коли в незалежній Україні було прийнято закон «Про свободу совісті і релігійні організації». З цього часу у миколаївській кірхи почалася нова історія, історія відродження.

Література

Заковоротний, Д. И. Воздвижение храмов/Д.И. Заковоротний// Заковоротний, Д. И. Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 29.

Крючков, Ю. С. Псевдоготика / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю.С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 65 – 66.

Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура I пол. XIX века / Н.А.Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С.52.

* * *

Кузнецов А. История прихода евангелическо-лютеранской церкви / А. Кузнецов // Южная правда. – 2006. – №91(15 авг.). – С.3.

Никитин В. На круги своя: Николаевской евангелическо-лютеранской Спасителя церкви (кирхе) исполнилось 150 лет / В.Никитин // Южная правда. – 2004. – 11 марта. – С. 5.

Житлові будівлі *Колишні купецькі будинки*

Будинки купців Ерліха та Аврамова на Спаській

Адреса: вул. Спаська, 22 (нині №20), 22/2 (нині №22)

Будинки купців Аврамова та Ерліха на Спаській вулиці між Наваринською і Пушкінською і являють своєрідний міні-ансамбль. Будинки, що стоять поряд, немов змагаються один з одним у примхливості архітектурної обробки, як, мабуть, змагалися між собою їх господарі. Обидві будівлі увінчано бельведерами і піднято на невисокий цоколь, що створює враження величі при скромних розмірах. Не менш живописно вирішені і ворота, які ведуть на територію садиби.

Серед архітекторів і будівників Миколаївського модерну слід згадати Є. А. Штукенберга. За його проектом і під його наглядом побудовано цю невелику будівлю купця А. І. Ерліха (нині вул. Спаська, №20). Вона є яскравим представником стилю модерну. Асиметрична в плані будівля має по головному фасаді всього чотири

вікна і зміщений на кут вхід, над яким підноситься витіювата металева барочна башточка з Меркурієм, що біжить, вгору. Всі вікна і двері напівкруглі у верхній частині, яка прикрашена ажурними ґратами. Вікна і двері обрамлені різними архітектурними елементами. Арки середніх трьох вікон спираються на пілястри, а крайнє вікно і двері обрамлено колонами, які, як і пілястри, спираються на виступаючі тумби. Карниз несе аттики над входом і крайнім лівим вікном. Зараз це будинок Дитячої художньої школи.

Будівля з Меркурієм на башті по своїй архітектурній обробці не поступається пишно прикрашеному «барочному» будинку купця Н.Р. Авраамова (нині вул. Спаська, №22). Будинок, з центральним входом,

відрізняється багатством архітектурної обробки. Тут і здвоєні колони біля входу і по кутах, і різьблений карниз, і аттики з балюстрадою, і колони, які обрамляють вікна, несучі фронти. Парадно оформлений вхід особняка. Складність композиції посилюється призматичним баштовим об'ємом, із завершенням оригінальної форми, розміщеним по головній осі будівлі.

Таке «супербароко», деякі деталі і асиметрія плану ріднить цей будинок з модерном. У даний час цей будинок, що перейшов у приватне володіння, добре відреставрований.

Література

Крючков, Ю. С. Псевдобарокко / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 96.

Крючков, Ю. С. Классический модерн / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008. – С. 66 – 67.

Кухар-Онышко, Н. А. Жилое строительство / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 73.

Будинок з атлантами

Адреса: вул. Пушкінська, 35

У «Будинку з атлантами», побудованому під кінець XIX століття, жив Литвиненко П. І. – купець, особистий почесний громадянин Миколаєва, член купецького товариства. Він входив до комісії Міської Думи по училищах і інших товариствах міста Миколаєва. У Миколаєві йому

належали житлові будинки і мануфактурні магазини. Він помер у 20-і роки ХХ століття.

Згідно з паспортом історико-архітектурного об'єкту (виданим УСНРПУ «Укрпроектреставрація Держбуду» УРСР), складеним в листопаді 1993

року на підставі натурних обстежень і архівно-містобудівних досліджень, «Будинок з атлантами» розташований по червоній лінії забудови вул. Пушкінської в оточенні переважно одноповерхової історичної забудови. Будинок 2-поверховий, з пиляного черепашника, П-подібний в плані. Декорований у стилі псевдоренесансу. Композиція головного фасаду – симетрично-осьова. Декор надзвичайно насичений. Три композиційні осі виділено слабковиступаючими ризалітами. На центральній осі розташована проїзна арка, де збереглися ґрати. Проїзд обрамлений симетрично розташованими вхідними дверима – різьбленими, з металевими ґратами художньої роботи. Над ними – ковані ажурні козирки. Вікна обрамлені пілястрами і напівколонами. У декоративному обрамленні вікон беруть участь також підвіконні полицьки, дрібнопрофільовані сандрики, кронштейни й ліпні вставки орнаментального і рослинного характеру. Широко і різноманітно в оформленні будівлі представлений художній метал – козирки, огорожі сходів і приямків, навіси, кронштейни. В інтер'єрах збереглися кахляні печі і ліпний декор стель. Раніше карниз головного фасаду прикрашали фігурки ангелів, знесені під час капітального ремонту 1953 року. До кінця 80-х років ХХ століття над аркою розташовувався герб з літерою «Л», тепер втрачений. Фасад будинку відрізняється і найбільш запам'ятовується багатим декоративно-художнім оформленням з двома парними поясними фігурами атлантів.

Типологічно будинок є житловим, але за радянських часів його використовували як наукову установу. За станом на 1993 рік, згідно з паспортом, на фасаді будинку збереглися металеві елементи, які вимагали реставрації; різьблена столярка вікон і різьблені двері; в парадних приміщеннях будівлі збереглися кахляні печі, які не функціонують, але знаходяться в задовільному стані. У рекомендаціях з охорони пам'ятника сказано: «підлягає охороні як пам'ятник архітектури місцевого значення;

реставраційні роботи проводити під наглядом реставраторів. Необхідне відновлення первинного вигляду будівлі у всьому об'ємі його елементів».

Більше 15 років тому мешканці залишили особняк. Житлова контора зробила висновки про те, що подальша експлуатація «Будинку з атлантами» неможлива через природне старіння і руйнування.

Прийшов час, і почалося повне відновлення майже померлого будинку. Через технічну складність реконструкції (було неможливо використовувати будівельні ліси), довелося звернутися за допомогою до альпіністів. Тільки проект реставрації моделей атлантів зайняв більше двох місяців, його автор – В. В.Миколайчук. Фасад будівлі налічує декілька сотень декоративно-художніх деталей, були потрібні майстри, здатні відродити багате ліплення: медальйони з рельєфними профілями, наличники, вензелі, маски людей і тварин, розетки – всі ці класичні прикмети старовинних архітектурних комплексів. Фахівці по ліпних виробках знайшлися у приватному міському підприємстві «Еллада».

Вони ж реставрували фігури миколаївських атлантів, виконавши їх з полімерного бетону (колишні були з армованого гіпсу). Внутрішні роботи виконували фахівці під керівництвом В.В.Брасловця. Огорожі балконів, сходових маршів, ворота – металовироби фахівців приватного підприємства В. В.

Щедрова. Цокольний поверх будівлі облицьований гарним темно-вишневим гранітом, він носить назву «Россо-Сант'яго» з Капустянського родовища (Кіровоградська область). Довелося прибудувати фронтон над центральним в'їздом у двір будівлі, який завершив архітектурний вигляд особняка. Більше ста чоловік брали участь у відновленні і реконструкції історичної будівлі, і 2008 року «Будинок з атлантами» з'явився перед нами у своєму первозданному вигляді.

Література

Мирошніченко, Е. Дом с атлантами / Е. Мирошніченко // Вечерний Николаев. – 2008. – №85(31 июля). – С.4.

Мирошніченко, Е. Последние атланты / Е. Мирошніченко // Вечерний Николаев. – 2005. – 23 авг. – С. 3.

Будинок «Кам'яний зруб»

Адреса: вул. Шевченка, №58

У другій половині ХІХ століття в архітектурі виник так званий «російський стиль». За основу цього стилю прийнята рубана хата з дерев'яними різьбленими прикрасами або середньовічні дерев'яні хорони з їх багатоплановістю, складністю силуету, конусністю даху, наявністю башт. Головні особливості російського стилю – його живописність, природність і різноманіття. Як крайній прояв ідеї російського стилю – будинок купця Бартенєва на Таврійській вулиці між Рождественською і

Соборною (нині вул. Шевченка між вулицями Лягіна та Радянською). Він виділяється своєю унікальністю. Його зовнішній вигляд відтворює в пам'яті вигляд народного житла. Створюється враження, що зруб викладений із колод, на кутах зв'язаних між собою. Багате різьблення витіювато обрамляє віконні отвори, підкреслюючи об'єм мезоніну, прикрашає пілони воріт. І,

лише наблизившись до будинку, розумієш, що це все майстерна імітація, що він виконаний не з дерева, а з характерного для Миколаєва черепашнику.

У таких будовах в царській Росії убачали, мабуть, вираз демократичних і патріотичних спрямувань в архітектурі. Вступаючи в боротьбу з матеріалом, архітектор повторив у камені весь набір дерев'яних архітектурних деталей: різьблених карнизів, наличників, створивши повну ілюзію дерев'яного зрубу, встановленого на кам'яному цоколі.

Зараз у цьому будинку знаходиться Палац урочистих подій.

Література

Крючков, Ю. С. «Кирпичный» стиль / Ю. С. Крючков // Крючков, Ю.С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев, 2008.– С.71.

Кухар-Онышко, Н. А. Жилое строительство / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко, Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев, 2001. – С. 73.

Зміст:

I. Промислові об'єкти

Водонапірна башта миколаївського водогону	с. 4
Варварівський міст	с. 6
Інгульський міст	с. 8
Трансформаторна підстанція трамвайного парку	с. 10

II. Об'єкти адміністративного і культурного призначення

Музей суднобудування і флоту (Адміралтейство Чорноморського флоту)	с. 11
Будівля Миколаївської астрономічної обсерваторії	с. 14
Будівля Миколаївського академічного художнього російського драматичного театру	с. 19
Будівля Миколаївського обласного художнього музею ім.В.В.Верещагіна (Другого Російського страхового від вогню товариства)	с. 21
Будинок офіцерів флоту	с. 23
Будівля Маріїнської жіночої гімназії	с. 25
Будівля лікарні доктора Кенігсберга (нині Обласна лікарня відновного лікування)	с. 26
Миколаївський яхт-клуб	с. 27

III. Храми Миколаєва

Храм Всіх Святих	с. 30
Кафедральний собор Свято-Різдва Богородиці	с. 32
Свято-Нікольський собор	с. 35
Римсько-католицький костел Святого Йосипа	с. 36
Євангелістсько-лютеранська церква Христа Спасителя (кірха)	с. 39

IV. Житлові будівлі

Будинки купців Ерліха та Авраамова	с. 41
Будинок з атлантами	с. 42
Будинок «Кам'яний зруб»	с. 45

Укладач: Л. Г. Шевцова
Комп'ютерний дизайн: Л. Г. Шевцова
Редактор: Л. І. Давидюк
Відповідальний за випуск: Т. А. Жайворонок